հաստատում են և ենթարկվում են նրանց առաջնորդությանը։ Լաֆայիտ Նոյնչափ ժողովրդականություն էր վայելում 1830 թուականին, երբան և „մեծ յեղափոխությունից“ առաջ։ Յուլիսի ապստամբության ժամանակ Դիմա-Հայրը գրում էր իր յիշատակարանի մէջ. „Ինչ գեղեցիկ բան է ազատությունը և որքան նա յիշեցնում է անմահ և անխախտելի աստուածուհուն։ Կոնվենտ և դիրեկտորիան անհետացան, կայսրությունը վերջացաւ, թագերը և գլուխները ընկնում են, իսկ այն մարդը, որ 1789 թուականին յանուն ազատության „ժողովրդի թագաւոր“ անուանվեցաւ, 1830 թուականին էլ „ժողովրդի թագաւոր“ է մնում։ Ուրեմն իսկական ազգային ժողովրդականությունն էլ այնքան անցողական չէ Ֆրանսիայի մէջ, որքան սովորաբար ասում են։ Ամեն ժամանակվանից օրինակ կարող է Գամբետտա լինել, որի փառքը մեծանում էր և հասնում էր աւելի քան թէ տասս տարիների ընթացքում, իսկ այժմ այդ փառքը հասել է իր բարձրության վերին աստիճանին։ Փոփոխակա՞ն է արդեօք այն ժողովուրդը, որ այդքան հաւատարմությամբ հետևում է իր փորձված առաջնորդին և որ առատ ձեռքով վարձատրում է նրա սէրը դէպի Հայրենի երկիրը, որ ապացուցվեցաւ 1871 թուին ժողովրդական պաշտպանության ժամանակ։ 1869 թուականից, երբ Գամբետտա առաջին անգամ պատգամաւոր ընտրվեց, նա շատ է փոխվել։ Բելվիլի համարձակ ճառախօսը, ծագումով և սկզբունքով դեմոկրատը դարձաւ նշանաւոր պետական մարդ, Ֆրանսիական բուրժուաների տաստուածը, պարլամենտական զգոյշ և խաղաղասէր առաջնորդ։ Մի և նոյն ժամանակ նա հեռացաւ ամբոխից և հրաժարվեցաւ երիտասարդական ցնորքներից, որոնք նրա ժողովրդականության սկզբնապատճառը դարձան։ 1881 թուականին Գամբետտան այն չէ, ինչ որ էր 1871 թուին, այնու ամենայնիւ նրա ժողովրդականությունը նոյնը մնաց և մինչև անգամ չափից դուրս մեծացաւ։ Դրա պատճառն այն է, որ Գամբետտա ամենահաւատարիմ և ամենատաղանդաւոր իրագործող եղաւ այն նուիրական պատուէրների, որոնք բարախեցնում էին Ֆրանսիացիների սրտերը անցեալ դարի վերջից սկսած։ Գամբետտա ամենից շատ նպաստեց հանրապետական կառավարությունն վերջնականապէս հաստատվելուն ժամանակակից Ֆրանսիայի մէջ, իսկ Ֆրանսիան հաւատարիմ և շնորհակալ է այն մարդկանց, որոնք հաւատարիմ մնացին նրա քաղաքական իդէալներին, իսկ վերջիններս անփոփոխ են մնացել „մեծ յեղափոխությունից“ մինչև այժմ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բերլինից հեռագրում են լրագիրներին, երկուշաբթի Նոյեմբերի 2-ին հետևեալը. Բրադֆորդից հաղորդում են, որ պօլիցիան երէկ կալանաւորեց բազմաթիւ բէվօլվէրներ, փամփուշտներ և ֆէնիաների գրագրությունը։

—Փարիզից լրագիրներին հաղորդում են, որ պարլամենտական շրջաններում շատ են խօսում «Siécle» լրագրի մէջ տպված մէկ յօդուածի մասին, որ վերաբերում են պատգամաւորների ժողովի նախագահ Բրիսոնին։ Յօդուածում այն միտքն է յայտնված, որ Գամբէտտա միայն այնպիսի մարդկանց կը նշանակի իր մինիստրության մէջ, որոնց մասնաւոր կեանքը անարատ է և որոնց կանայքը ընդհանուրի յարգանքն են վայելում։ Յօդուածը դրանով, ասում են, ակնարկություն է անում Շալմէլ-Լակուրի, Բուվիէի և դուքս Նօայլի վրա։ Գամբէտտայի վերջին տեսությունը Գրէվիի հետ երկու ժամ շարունակվեց։ Գամբէտտա այդ խօսակցության մէջ բացատրեց իր պրօգրամը։ Դրանից յետոյ նա տեսնվեցաւ Ֆէրրիի հետ, որին ամենքը համարում են ժողովրդական լուսաւորության ապագայ մինիստր։ Մինիստր Կօնստան Նոյնպէս այցելեց նախագահին գաղտնի ֆոնդի գործածության մասին հաշիւ տալու համար։ Պատգամաւորները հաւաքվում են Pas perdus դահլիճում, քննելով ապագայ մինիստրների ցուցակը։ Նրանց կարծիքով արտաքին գործերի մինիստրությունը կրկին Ֆրէյսինէ կընդունի, իսկ ներքին գործերի մինիստրի պաշտօնը—Բանկ։ Գամբէտտա մինչև անգամ իրան մօտ անձնաւորություններին չէ յայտնում իր դիտաւորությունները։

—Լրագիրներին կ. Պօլսից հաղորդում են, որ սուլթանը շատ անհանգստացած է լսելով Գամբէտտայի մինիստրության կազմակերպվելը Ֆրանսիայում, որովհետև յունական հարցում Գամբէտտա Թիւրքիայի դէմ էր գործում։ Սուլթանը, պալատականների խօսքերով, Գամբէտտայի կառավարությունից աւելի է վախենում, քան թէ տասը թշնամի զօրքերից։ Նա ասեց Ասիմ-փաշային. «Ես նախատեսնում եմ, որ Գամբէտտայի մինիստրության ամենատաջին գործը կը լինի հիւսիսային Աֆրիկայում գործունէության զօրեցացնելը, որին անգլիացիները ես կօգնեն, որովհետև Արևելքի կատարեալ յեղափոխությունը կը ծառայէր թէ Գամբէտտայի շահերին և թէ Գլադստոնի ցանկությունների։ Չէնց որ Գամբէտտայի մինիստրությունը կը կազմակերպվի, ես իմ բոլոր ազատ զինուորական ուժերը Տրիպոլիս և Եգիպտոս կուղարկեմ։»

—Բերլինի լրագիրներին հաղորդում են, որ կղեբական կենտրոնը, բէյխստագի ընտրությունների ժամանակ իր տարած յաղթությունների զօրեղացած, արդէն արշաւանք է սկսել բաւարական պատգամաւորների ժողովի մէջ։ Նա պաշտպանեց խառն ուսումնարանները փակելու և դպրոցներին նախկին կրօնական բնաւորությունը տալու առաջարկությունը։ Վիճաբանությունները երկու օր շարունակվեցան և վերջը պատգամաւորների ժողովը ընդունեց այդ առաջարկությունը 85 ձայներով 63-ի դէմ։ Ուրախացած կենտրոնը պահանջեց, որ Լիւցի մինիստրությունը հրաժարական տայ։ Մինիստրնախագահը պատասխանեց յայտնեց հեռանալ, եթէ թագաւորը այդ կը կամենայ։ Այդպիսով կռիւը արդէն սկսվեցաւ։ Լիւց Բիսմարկի պաշտօնն է և, կարելի է ասել, նրա աչակերտն է։

—Բերլինից լրագիրներին հեռագրում են հոկտեմբերի 31-ին, որ իշխան Բիսմարկ յայտնեց իր բարեկամներից մէկին, թէ ինքն անհրաժեշտ է համարում հրաժարական տալ և միտք ունի առաջարկել կայսրին կանցլերի պաշտօնը յանձնել մարշալ Մանտէյֆէլին։

—Գերմանական լրագիրները հաղորդում են, որ Վիլհէլմ կայսրը այս օրերս երկար ժամանակ խորհրդակցումներ թագաժառանգի հետ կատարում են, որ այդ փաստը կապ ունի իշխան Բիսմարկի հրաժարականի հետ։ Շատ տեղեակ անձեր հաստատում են հնոր պալատի քաղաքականության գոյությունը, և հաւատացնում են, որ թագաժառանգը ցանկանում է իշխան Բիսմարկի տեղ ֆէլդմարշալ Մանտէյֆէլին նշանակել տալ։ Բայց այժմ կայսր Վիլհէլմ հիւանդ է, և այդ պատճառով իշխան Բիսմարկի հրաժարականը առժամանակ յետաձգված է։

—Բերլինի լրագիրները հաղորդում են, որ կրկնաքուէարկությունները մեծ մասամբ արդէն վերջացած են. դեռ էլի մի քանի շրջաններ են մնացել, ուր այս օրերս կրկնաքուէարկությունները կը կատարվեն։ Ազատամիտ ուղղության մի քանի բաժինները նշանաւոր օգնություն ստացան։ Սոցիալ-դեմոկրատները, նոյնպէս և կենտրոնը շատ նոր տեղեր ձեռք բերեցին։ Իսկ ինչ որ պահպանողականներին է վերաբերում, նրանք միայն մէկ ձայնով զօրեղացան։ Շտեոկէրի ընտրությունը Մինդէնում առանձին ուշադրություն գրաւեցրեց. «Գերմանական կայսերական» կուսակցությունը համարեա այլ ևս գոյություն չունի։ Կրկնաքուէարկություններից յետոյ կղերական—պահպանողական մեծամասնությունը կազմելու կարելությունը աւելի ևս վիճելի դարձաւ։ Նրանք չեն կարող բէյխստագում հիմնական օրէնսդրական միջոցներ անցկացնել, այլ կը բաւականանան միայն երկրորդական անելիքների հարցերով։

—Ամերիկական լրագիրները հաղորդում են Նոյեմբերի 2-ին հետևեալը. Այսօր կրկին ակամեցաւ Գիտօի դատը։ Նրա պաշտպաններն էին Գիտօի փեսան և մի ուրիշ փաստաբան։ Անելիան վիճաբանություններից յետոյ, դատաւորը քննությունը մի ուրիշ օրի յետաձգեց։ Երբ Գիտօն ներսեցաւ, նա ամենքի վրա խելագար մարդու տպաւորությունը գործեց։ Զը նայելով իր փաստաբանի խորհրդին և դատաւորի կարգադրությանը, Գիտօն անպատճառ ինքն էր կամենում կարդալ իրան արդարացման թուղթը, և յանձնեց. վերջապէս ձեռագիրը մէկ ժուրնալիստին։ Մի քանի լրագիրներ այսօր երեկոյեան տպեցին այդ ճառը, որը անկապ կերպով բացատրում է թէ Աստուած հրամայեց նրան սպանել Գարֆիլդին, յիշեցնում է, որ իր ազգականներից շատերը խելագարված էին, և վերջը փող է պահանջում, իր պաշտպանությունը շարունակել կարողանալու համար։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Դոկտոր Անդրէաս Արծրունի գրում է մեզ Բերլինից հետևեալը. «Պրոֆեսոր Վիրխովի Բերլին վերադառնալուց յետոյ երէկ, Նոյեմբերի 11-ին պէտք է դասախօսէր Կովկասի մասին այստեղի Անտրոպոլոգիական ընկերության մէջ, որի նախագահ է նա։ Բայց դժբաղդաբար այդ օրը նրա դասախօսությունը չաջողվեց, որովհետև ուրիշ դասախօսներ նրան ժամանակ չը տուին, այնպէս որ նրա զեկուցումը յետաձգվեց ընկերության եկող նիստին։ Վիրխովին այստեղ էլ, մասամբ այժմեան գրգռված քաղաքական տրամադրության պատճառով, ուստիկ ասնում են, բացի սորանից նա այս տարի, նոյն իսկ այն ժամանակ երբ Կովկասումն էր ճանապարհորդում, հասաւ իր 60 տարեկան հասակին և մի և նոյն ժամանակ լրացաւ նրա պրոֆէսորության 25-որդ տարին։ Այժմ գրեթէ ամեն օր մի կերպով նրան ասնում են։ կամ նրա աշակերտները, որոնց թիւում 14 պրոֆէսորներ կան, նրան շնորհաւորական ադրէս են ներկայացնում, կամ ուսանողները մի կոմէրս (խնջույք, ճաշկերոյթ) են անում նրա համար, յետոյ այլ և այլ ընկերություններ, թէ Գերմանիայի զանազան քաղաքներից և թէ արտասահմանից նրան շնորհաւորելու պատգամաւորություններ են ուղարկում։ Մի քանի օրից յետոյ էլ մեծ խնջույք է լինելու այստեղի Rathhaus-ի (քաղաքային վարչություն) դահլիճում յարգելի պրոֆէսորի յոբելեանը տօնելու համար։ Բացի սրանից մեծ գումար հանգանակեցին (արդէն 51.000 մարկի է հասել այդ գումարը), որի գործադրելը կը յանձնվի Վիրխովի կամքին գիտական նպատակների համար, մասնաւորապէս յոգուտ «մարդուն հետազօտելու գիտության» զարգացման (die Wissenschaft vom Menschen)։ Այդ գումարը որ պիտի «Rudolph Virchow-Stiftung» անուն կրի, գործադրվելու է, ուրեմն, թէ բժշկական, թէ ֆիզիոլոգիական ու անատոմիական. թէ անտրոպոլոգիական ու էթնոգրաֆիական նպատակներին։ Երէկ անտրոպոլոգիական ընկերության նիստի մէջ նրա նախագահական աթոռը զարդարեցին վարդերով և այլ ծաղիկներով։ Մի խօսքով անվերջանալի են ցոյցերը և օվացիաները որ անում են նրա համար։»

* * *

Թէհրանում ներկայումս գազային լուսաւորություն է մտցրած։ Կարող էք երևակայել թէ ինչ յեղափոխություն գործեց այդ նորությունը պարսկական մայրաքաղաքում։ Քաղաքի Տօֆանէ անուանվող գլխաւոր հրապարակի վրա, պարսիկները չունեցին բարձր տեղեր Շահի և նրա ավլոյի համար. մի ուրիշ բարձրություն կանգնեցրին բարձր ատիճանաւորների և հոգևորականների համար. երրորդը—դիպլոմատական ժողովի համար։ Շահը ուսնախմբությանը չը մասնակցեց. Շահի ներկայացուցիչն էր նրա ժառանգ Մուզաֆար-էդ-Դին։ Երբ ժառանգը նստեց իրեն յատկացրած բարձրության վրա, մի քանի թնդանօթներ արձակեցին, և հրապարակի վրա գաղը վառվեցաւ։

* * *

Տիէն-Ցինի քուրմերը Չինաստանում գանգատվեցան կառավարությանը այն բանի դէմ, որ իրանց տաճարի բակում կառավարությունը չինել է տուել թնդանօթներ ձուլելու գործարանը, և գործարանից բարձրացող ծուխը կարող է անախորժ լինել աստուածներին։ Կայսրը «Պաշտօնական լրագրի» միջոցով պատասխանեց, որ աստուածներն ևս երբեմն կարող են մի քանի անախորժություններ համբերել, եթէ պետության բարօրությունը պահանջում է այդ բանը։

* * *

Մէկ ամերիկական լրագիր շատ հետաքրքիր տեղեկություններ է հաղորդում, որոնցով մասաւորապէս ցոյց է տալիս, թէ որքան փող են աշխատել եւրոպական և ամերիկական լրագիրների բէպորտեորները, տպելով Սարա Բերնարի մասին յօդուածներ նրա արտիստիական ճանապարհորդությունների ընթացքում։ Այդ գումարը մօտ չորս և կէս միլիոնի է հասնում։ Այդպիսի աշխատանք լրագիրների բէպորտեորներին ոչ մէկ երևելի արտիստ չէ տուել։

* * *

Այժմս երկրագնդի ազգաբնակության թիւը հասնում է 1 միլիարդ 455 միլիոն հոգու։ Իւրաքանչիւր տարի երկրագնդի ազգաբնակության վրա 16 միլիոն հոգի է աւելանում, և հոսմէական կայսրության ընկնելու ժամանակից, այսինքն Քրիստոսից յետոյ 476 թուից, երկրագնդի ազգաբնակությունը կրկնապատկվել է։ Եթէ որ բոլոր երկիրները այնպէս խիտ բնակեցրած լինէին, ինչպէս Անգլիան և Բելգիան, Հնդկաստանը և Չինաստանը, այն ժամանակը երկրագնդի տարածությունը կը բաւականանար 10 միլիարդ մարդկանց համար—մի գումար, որին շատ կարելի է ժամանակով կը հասնի մարդկային ցեղը։ Աչքի առաջ ունենալով այդ ստատիստիական թիւերը, մենք գտնվում ենք զարգացման շարունակվող պէրիոդի վրա, այն ինչ անդադար խօսում են աշխարհիս վերջանալու վրա։

* * *

Նոյեմբերիս, Հնդկաստանի Սարատէ քաղաքի մօտ կապիկների թափառական թատրոնի տէրերից մէկի վրա աւազակները յարձակվեցան, որոնք կողոպտելով նրան, սպանեցին իր խմբով, որ բաղկացած էր հինգ կրթված կապիկներից։ Կապիկներից մէկին յաջողվեցաւ փախչել ծառի վրա, որտեղից նա տեսաւ, թէ ինչպէս աւազակները թագուն էին հողի մէջ իր թշուառ տէրի և ընկերների դիակները։ Երբ աւազակները հեռացան, կապիկը ծառից իջաւ և գնաց մերձակայ գիւղը, ուր զանազան նշաններով յաջողեցրեց ատիպել բնակիչներին հետևել իրան։ Բերելով նրանց անտառի այն տեղի մօտ, որտեղ կատարվել էր սպանությունը, կապիկը սկսեց ցոյց տալ, թէ հարկաւոր է փորել։ Այդպիսով գտնվեցան սպանվածների դիակները։ Տեղական իշխանությունը կապիկին իր մօտ պահեց, այն յուսով, որ նա կարող է օգտակար լինել սպանությունը կատարած չարագործներին բռնելու ժամանակ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 Նոյեմբերի։ Ազատ գիւղացիների մասին մասնաժողովը որոշեց. Նրանց հողերը բաժանել, որոնց յետ գընելը պէտք է կատարվի գանձարանի օգնությամբ։ Կովենսկայա Նահանգի մէջ գնեսատների գինը լինելու է 60—70 ր.։ Հարկաւոր դէպքում ազատ գիւղացիների գաղթեցնել կալուածների սահմանները։ Կատարումը յանձնել առանձին մասնաժողովներին առաջնորդների նախագահությամբ։ Էկսպերտները Նոյեմբերի 9-ին որոշեցին. գաղթականները, տեղափոխվելով իրանց հաշուով, ազատ են խճուղիների և ճանապարհների տուրքերից։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ